(इंग्रजी न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेतील अनुवाद)

स्मृती तुकाराम बडाडे

- विरुद्ध -

महाराष्ट्र राज्य आणि इतर

किरकोळ अर्ज क्रमांक.१८५२/२०१९

११ जानेवारी २०२२

[न्यायमूर्ती डॉ. धनंजय य. चंद्रचूड आणि न्यायमूर्ती सूर्यकांत]

मार्गदर्शक तत्त्वे/नियम/निर्देश : मागर्दर्शक तत्वे जारी करणे-गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांचे पुरावे नोंदविण्यासंदर्भात -महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध बंडू @दौलत यांच्या खटल्यात 'गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांच्या तपासणीसाठी विशेष केंद्रे' उभारण्यासाठी जारी केलेल्या निर्देशांची अंमलबजावणी सुलभ करण्यासाठी -निर्देश जारी केले आहेत- दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांचे पुरावा नोंदविण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वांच्या' खंड ३ (ए) मध्ये समाविष्ट असलेल्या 'असुरक्षित साक्षीदाराची' व्याख्या विस्तृत झाली आहे- १८ वर्षे पूर्ण झालेल्या बाल साक्षीदारांसह, लैंगिक अत्याचाराचे तटस्थ बळी असल्याचे वय आणि लिंग समाविष्ट करणे, 'मानसिक आजाराने ग्रस्त' साक्षीदार, धमकीची समज असल्याचे मानले जाणारे कोणतेही साक्षीदार, कोणतेही बोलण्यातील किंवा श्रवणदोष असलेली व्यक्ती किंवा इतर कोणत्याही अपंगत्वाने ग्रस्त व्यक्ती- उच्च न्यायालयाला निर्धारित कालावधीत एक असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र योजना स्वीकारणे आणि सूचित करणे या साठी निर्देश जारी करणे. अखिल भारतीय वि.डब्ल्यू.डी.सी. (VWDC) प्रशिक्षण कार्यक्रम तयार करणे आणि त्याची अमंलबजावणी करण्यासाठी एक समिती स्थापन करणे - प्रत्येक जिल्हा न्यायालयात किंवा अतिरिक्त सत्र न्यायालयात आस्थापनांमध्ये अंतर्गत कायमस्वरूपी वि.डब्ल्यू.डी.सी. (VWDC) समिती आणि एक कायमस्वरूपी वि.डब्ल्यू.डी.सी. (VWDC) उभारणे , यासाठी सर्व उच्च न्यायालयांना आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम सुलभ करण्यासाठी संबंधित भूमिका नियुक्त केलेल्यांना निर्देश जारी करणे- याशिवाय एन.ए.एल.एस.ए.(NALSA) आणि

एस.एल.एस.ए.एस (S.L.S.A.s) यांनी प्रशिक्षण योजनेसाठी प्रभावी इंटरफेस प्रदान करणे - भारताचे संविधान - अनुच्छेद १४२- गुन्हेगारी कायदा -साक्षीदार

साक्षी - विरुद्ध- युनियन ऑफ इंडिया **(२००४) ५ एस. सी. सी. ५१८: [२००४] (२) पूरक. एस. सी. आर. ७२३**; पंजाब राज्य -विरुद्ध- गुरमीत सिंग (**१९९६**) **२ एस. सी. सी. ३८४: [१९९६] (१) एस. सी. आर. ५३२**; महाराष्ट्र राज्य - विरुद्ध- बंडू @दौलत **(२०१८) ११ एस. सी. सी. १६३**; महेंदर चावला -विरुद्ध- युनियन ऑफ इंडिया **(२०१९) १४ एस. सी. सी. ६१५: [२०१८] (१४) एस. सी. आर. ६२७ -यावर अवलंबून होते.**

<u>निर्णय विधी संदर्भ</u>

[२००४] (२) पुरवणी. एस. सी. आर. ७२३	**परिच्छेद १,५ (सी)**	**वर अवलंबून होता**
[१९९६](१) एस. सी. आर. ५३२	**परिच्छेद १**	**वर अवलंबून होता**
(२०१८) ११ एस. सी. सी. १६३	**परिच्छेद २,४,५(ii)**	**वर अवलंबून होता**
[२०१८] (१४) एस. सी. आर. ६२७	**परिच्छेद ५ (ई)**	**वर अवलंबून होता**

फौजदारी अपीलीय अधिकारिता : फौजदारी अपील क्रमांक ११०१/२०१९ मधील संकीर्ण अर्ज क्रमांक १८५२/२०१९.

फौजदारी अर्ज क्र.१६५/२०१७ मधील २०.०३.२०१९ रोजीच्या मुंबई येथील उच्च न्यायालययाच्या न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यातर्फे वकील :- सु.श्री. विभा दत्ता मखीजा (ए. सी.), वरिष्ठ अधिवक्ता, सु.श्री. जलक्रीत .एस. जडेजा, प्रवीण गौर, कशिश अनेजा.

उत्तरवदींतर्फे वकील:- ब्रिजेंदर चाहर, वरिष्ठ अधिवक्ता गोपाल झा, गौतम सिंग, श्रेयश भारद्वाज, सु.श्री. शिरीन खजुरिया, संदीप सुधाकर देशमुख, सु.श्री.दीपलक्ष्मी सुभाष माटवणकर, अर्जुन गर्ग, आकाश नंदोलिया, सु.श्री. सागुन श्रीवास्तव , संजय कुमार. पाठक, सु.श्री. शशी पाठक, विवेक गुप्ता, सु.श्री. ज्योती चाहर, करण चाहर, सु.श्री. अस्मिता सिंग , गौतम नारायण, अशोक माथुर, व्ही. एन. रघुपती, मो. अपझल अन्सारी, आर. नेदुरामन, सु.श्री. राधिका गौतम, जगजित सिंग छाब्रा, सु.श्री. उत्तरा बब्बर, मनन बन्सल, निखिल

गोयल, सु.श्री. नवीन गोयल, विनय मॅथ्यू, राहुल चिटनीस, सचिन पाटील, आदित्य ए. पांडे, जिओ जोसेफ, सु.श्री. श्वेतल शेपाल, सिबो संकर मिश्रा, निरंजन साहू, उमाकांत मिश्रा.

न्यायालयाचा न्यायनिर्णय **न्यायमूर्ती डॉ. धनंजय य .चंद्रचूड** यांनी पारित केला .

१. असुरक्षित साक्षीदारांचे पुरावे नोंदविण्यासाठी सुरक्षित आणि अडथळामुक्त वातावरण निर्माण करण्याची गरज पूर्ण करणाऱ्या सुविधा उभारण्याची गरज आणि महत्त्व यामुळे दोन दशकांपासून या न्यायालयाचे लक्ष वेधले गेले आहे. **साक्षी -विरुद्ध -युनियन ऑफ इंडिया**[1] ,या न्यायालयाने **पंजाब राज्य - विरुद्ध गुरुमित सिंग**[2] या निर्णयात समाविष्ट असलेल्या निर्देशांव्यतिरिक्त निर्देश जारी केले.**साक्षी** (उपरोल्लेखित)मधील निर्णयातील संबंधित उतारा असा वाचतो:

"३४. [...]

(१) कलम ३२७ सी. आर. पी. सी. च्या उपकलम (२) च्या तरतुदी, उपकलमात नमूद केलेल्या गुन्ह्यांव्यतिरिक्त, कलम ३५४ आणि ३७७ आय. पी. सी अंतर्गत गुन्ह्यांच्या चौकशीला किंवा गुन्हयाच्या खटल्याला देखील लागू होतील.

(२) बाल लैंगिक शोषण किंवा बलात्काराच्या खटल्याची सुनावणी करतानाः

(i) पीडित किंवा साक्षीदार (जे पीडितासारखेच असुरक्षित असू शकतात) असलेल्या ठिकाणी पडदा किंवा तत्सम व्यवस्था केली जाऊ शकते जेणे करून पिडीत किंवा साक्षीदार, आरोपी किंवा त्याचा चेहरा पाहू शकणार नाहीत.

(ii) आरोपीच्या वतीने उलटतपासणीत विचारलेले प्रश्न, ते घटनेशी थेट संबंधित असल्याने, न्यायालयाच्या पीठासीन अधिकाऱ्याला लेखी दिले पाहिजेत, जो ते पीडित किंवा साक्षीदारांना अशा भाषेत सांगू शकेल जे स्पष्ट असेल आणि लाजिरवाणे नसेल;

---

[1] (२००४) ५ एससीसी ५१८

[2] (१९९६) २ एससीसी ३८४

(iii) बाल शोषण किंवा बलात्काराच्या पीडितेला, न्यायालयात साक्ष देताना, आवश्यकतेनुसार पुरेसा विराम घेण्याची परवानगी दिली जावी."

२. अगदी अलीकडेच, **महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध बंडू@दौलत**[3] या प्रकरणात, या न्यायालयाने गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये " असुरक्षित साक्षीदारांच्या तपासणीसाठी विशेष केंद्र " उभारण्यासाठी निर्देश दिले होते जेणेकरून असुरक्षित साक्षीदारांचे निवेदन नोंदविण्यासाठी अनुकूल वातावरण तयार होईल. गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांचा पुरावा नोंदविण्यासाठी दिल्ली उच्च न्यायालयाने जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांवर या न्यायालयाने विचार केला आणि नमूद केले की त्यासाठी दिल्लीत विशेष केंद्रे स्थापन करण्यात आली आहेत. असुरक्षित साक्षीदारांसाठी विशेष केंद्रे स्थापन करण्याचे दिल्ली उच्च न्यायालयाचे निर्देश या न्यायालयाच्या पूर्वीच्या निर्णयांशी सुसंगत आहेत आणि निर्धारित केलेल्या तत्त्वांना पूरक असल्याचे निरीक्षण नोंदवून या न्यायालयाने पुढील निर्देश जारी केले आहेत.

"१२. [...] सर्व उच्च न्यायालये अश्या मार्गदर्शक तत्त्वांचा अवलंब करू शकतात जर ते आवश्यक वाटतील अशा सुधारणांसह स्वीकारले गेले नसतील. असुरक्षित साक्षीदारांसाठी एक केंद्र उभारणे कदाचित देशातील जवळजवळ प्रत्येक जिल्ह्यात आवश्यक असू शकते. सर्व उच्च न्यायालये टप्प्याटप्प्याने योग्य वेळी या दिशेने योग्य पावले उचलू शकतात. प्रत्येक उच्च न्यायालयाच्या अधिकारक्षेत्रात अशी किमान दोन केंद्रे आजपासून तीन महिन्यांच्या आत स्थापन केली जाऊ शकतात. त्यानंतर, उच्च न्यायालयांच्या निर्णयानुसार अशी आणखी केंद्रे उभारू शकतात.

३. असुरक्षित साक्षीदारांचे निवेदन ज्या पद्धतीने नोंदविली जातात त्यानुसार खटल्याच्या प्रक्रियेची निष्पक्षता तसेच ठोस न्यायाचा पाठपुरावा महत्त्वपूर्ण प्रमाणात निश्चित केला जातो. व्यक्तीची प्रतिष्ठा, जी राज्यघटनेच्या अनुच्छेद २१ चा एक आंतरिक घटक आहे, ती असंवेदनशील कार्यपद्धती आणि प्रतिकूल वातावरणाच्या अनियमिततेवर सोडली जाऊ शकत नाही. न्याय मिळण्यासाठी अडथळा मुक्त वातावरण निर्माण करण्यासाठी सकारात्मक पावले उचलणे आवश्यक आहे. हे अडथळे केवळ पारंपरिक न्यायालयांच्या

---

[3] (२०१८) ११ एससीसी १६३

भौतिक जागेतच अस्तित्वात नसतात तर ते असुरक्षित साक्षीदारांच्या मनात आणि व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करतात. अडथळा मुक्त वातावरणाच्या निर्मितीमध्ये अंतर्भूत असलेला हितकारक उद्देश सुलभ करण्याची तातडीची गरज आहे जिथे शारीरिक आणि भावनिक अशा दोन्ही मर्यादा न घालता अभिसाक्ष मुक्तपणे नोंदवता येऊ शकतात. यासाठी केवळ आधारभूत संरचना निर्माण करणे आवश्यक नाही तर सर्व भागधारकांना संवेदनशील करणे आवश्यक आहे.

४. या न्यायालयाने सर्व उच्च न्यायालयांना नोटीस बजावली, ज्याच्या अनुषंगाने ते वकिलामार्फत हजर झाले आहेत. न्यायालयासमोर मांडण्यात आलेल्या पुराव्याच्या आधारे न्यायमित्र सु.श्री.विभा दत्ता मखीजा यांनी २५ ऑक्टोबर २०२१ पर्यंत विविध उच्च न्यायालयांमधील पायाभूत सुविधांच्या स्थितीचे सारणीबद्ध विधान तयार केले आहे. सारणीबद्ध विधानाची एक प्रत या आदेशाच्या परिशिष्ट 'अ' मध्ये विस्तृत सूचक म्हणून जोडली गेली आहे. न्यायालयातील कार्यवाहीदरम्यान झालेल्या विचारविनिमयांच्या आधारे, न्यायमित्राने प्रस्तावित केलेल्या सूचना आणि उच्च न्यायालयांच्या वतीने उपस्थित असलेल्या काही वकिलांच्या प्रतिसादांच्या आधारे, या न्यायालयाच्या पूर्वीच्या निर्णयांच्या प्रगतीसाठी संविधानाच्या अनुच्छेद १४२ अंतर्गत खालील निर्देश जारी केले जातात. २४ ऑक्टोबर २०१७ रोजी **बंडू** (उपरोल्लेखित) आणि त्यापूर्वी इतर निर्णयांमध्ये देण्यात आलेल्या निर्देशांची अंमलबजावणी सुलभ करणे हा या मागचा उद्देश आहे.

५. निर्देश खाली नमूद केले आहेत:

(i) दिल्ली उच्च न्यायालयाच्य फौजदारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांचा पुरावा नोंदविण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे[4] या खंड (अ) मध्ये समाविष्ट असलेल्या 'असुरक्षित साक्षीदार' ची व्याख्या केवळ १८ वर्षे वय गाठलेल्या बाल साक्षीदारांपुरती मर्यादित राहणार नाही आणि इतर गोष्टींबरोबरच, असुरक्षित साक्षीदारांच्या खालील श्रेणींचा समावेश करण्यासाठी तिचा विस्तार केला पाहिजे:

---

4 "व्हीडब्लूडीसी (VWDC) योजना" http://delhihighcourt.nic.in/writereaddata/upload/notification/notificationfile_lcwcd2x4.pdf वर उपलब्ध आहे.

(ए) फौजदारी प्रक्रिया संहिता १९७३ चे कलम २७३ आणि ३२७ आणि भारतीय दंड संहिता १८६०[5] (“आय. पी. सी") चे कलम ३५४ सह वाचन अन्वये लैंगिक अत्याचाराच्या बळीचे वय तटस्थ .

(बी) लैंगिक गुन्ह्यांपासून बालकांचे संरक्षण कायदा २०१२ च्या कलम २ (डी) सह वाचन अन्वये लैंगिक अत्याचाराच्या बळीचे लिंग तटस्थ .

(सी) **साक्षी** (उपरोल्लेखित) निर्णयाच्या परिच्छेद ३४ (१) सह वाचन केलेल्या भारतीय दंड संहिता १८६० च्या कलम ३७७ अंतर्गत लैंगिक अत्याचाराच्या बळीचे वय आणि लिंग तटस्थ ;

(डी) "मानसिक आजाराने" ग्रस्त असलेले साक्षीदार भारतीय पुरावा अधिनियम १८७२ च्या कलम ११८ सह वाचन केलेल्या मानसिक आरोग्य अधिनियम २०१७ च्या कलम २ (एस) अंतर्गत परिभाषित केले .

(ई) केंद्र सरकारच्या साक्षीदार संरक्षण योजना २०१८ अंतर्गत कोणत्याही साक्षीदाराला धोक्याची समज आहे हे या न्यायालयाने **महेंदर चावला विरुद्ध युनियन ऑफ इंडिया**[6] मध्ये मंजूर केले .

(एफ) कोणतीही बोलण्याची किंवा ऐकण्याची क्षमता नसलेली व्यक्ती किंवा इतर कोणत्याही अपंगत्वाने ग्रस्त असलेली व्यक्ती जी सक्षम न्यायालयाद्वारे असुरक्षित साक्षीदार मानली जाते; आणि

(जी) संबंधित न्यायालयाद्वारे असुरक्षित मानला जाणारा कोणताही अन्य साक्षीदार.

(ii) उच्च न्यायालये या आदेशाच्या तारखेपासून दोन महिन्यांच्या कालावधीत एक असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र योजना[7] स्वीकारतील आणि अधिसूचित करतील, जोपर्यंत एखादी योजना आधीच अधिसूचित केली जात नाही. ज्या उच्च न्यायालयांमध्ये आधीच अस्तित्वात असलेल्या वि.डब्ल्यू.डी.सी.(VWDC)योजना आहेत, त्या सध्याच्या आदेशात

---

5 “आय. पी. सी".

6 (२०१९) १४ एससीसी ६१५

7 "व्हीडब्लूडीसी (VWDC)"

दर्शविलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार योग्य फेरबदल करण्याचा विचार करू शकतात. वि.डब्ल्यू.डी.सी (VWDC)योजना तयार करतांना , दिल्ली उच्च न्यायालयाने तयार केलेल्या योजनेकडे उच्च न्यायालये योग्य ती दखल घेतील, जी **बंडू** (उपरोल्लेखित) प्रकरणातील या न्यायालयाच्या निकालात योग्यरित्या मंजूर करण्यात आली आहे;

(iii) प्रत्येक उच्च न्यायालयाने सध्याच्या निर्देशांच्या अंमलबजावणीवर सातत्याने देखरेख ठेवण्यासाठी आणि असुरक्षित साक्षीदारांचे पुराव्याची नोंद करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या वेळेनुसार प्रत्येक जिल्ह्यात आवश्यक असलेल्या वि.डब्ल्यू.डी.सी (VWDC) च्या संख्येचे नियतकालिक मूल्यांकन करण्यासाठी आणि नियतकालिक प्रशिक्षण कार्यक्रमांच्या संचालनात समन्वय साधण्यासाठी अंतर्गत कायमस्वरुपी वि.डब्ल्यू.डी.सी (VWDC) समिती स्थापन करावी.

(iv) प्रत्येक उच्च न्यायालयाला विनंती आहे की, जिल्हा न्यायालयाच्या प्रत्येक आस्थापनेत (किंवा अतिरिक्त सत्र न्यायालय आस्थापनांमध्ये) किमान एक कायमस्वरुपी वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) स्थापन करण्यासाठी आवश्यक मनुष्यबळ आणि आधारभूत संरचनांवरील खर्चाचा अंदाज लावावा आणि संपूर्ण राज्यासाठी आवश्यक असलेल्या वि.डब्ल्यू.डी.सी (VWDC)च्या इष्टतम संख्येचा अंदाज तीन महिन्यांच्या कालावधीत लावावा.

(v) वि.डब्ल्यू.डी.सी (VWDC)चे मनुष्यबळ आणि व्यवस्थापन करण्यासाठी नियतकालिक प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्याचे महत्त्व लक्षात घेऊन आणि न्यायिक अधिकारी, बारचे सदस्य आणि न्यायालय आस्थापनेच्या कर्मचारीवर्ग सर्व भागधारकांना संवेदनशील बनवून, आम्ही जम्मू आणि काश्मीर उच्च न्यायालयाच्या माजी मुख्य न्यायमूर्ती गीता मित्तल यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती स्थापन करतो. ही समिती उच्च न्यायालयाच्या वि.डब्ल्यू.डी.सी. एस (VWDCs) साठी आधारभूत संरचना

निर्मितीच्या कामा व्यतिरिक्त अखिल भारतीय वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) प्रशिक्षण कार्यक्रम तयार करून त्याची अंमलबजावणी करेल. अध्यक्षांचा प्रारंभिक कार्यकाळ दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी असेल. सर्व उच्च न्यायालये किंवा संबंधित भूमिका नियुक्त करणाऱ्यांनी, अध्यक्षांनी तयार केलेल्या मॉड्यूलच्या संदर्भात प्रशिक्षण कार्यक्रम आयोजित करण्यात मदत करतील आणि पूर्ण सहकार्य करतील.

(vi) प्रत्येक उच्च न्यायालयाच्या वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) समितीने तयार केलेल्या खर्चाच्या अंदाजानुसार , राज्य सरकार प्रस्ताव सादर करण्याच्या तारखेपासून किंवा आर्थिक वर्ष संपण्याच्या तारखेपासून, यापैकी जे आधी असेल, तीन महिन्यांच्या कालावधीत आवश्यक निधी त्वरित मंजूर करेल आणि प्रकल्प योजनेनुसार उच्च न्यायालयाला निधी वितरित करेल. या निर्देशांनुसार उच्च न्यायालयाने सादर केलेल्या प्रस्तावाची अंमलबजावणी सुलभ करण्यासाठी राज्य सरकार वित्त विभागाच्या नोडल अधिकाऱ्याची नियुक्ती करेल, जो उच्च न्यायालयाच्या वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) समितीच्या कार्याशी पदसिद्ध असेल.

(vii) उच्च न्यायालय हे सुनिश्चित करतील कि प्रत्येक जिल्हा न्यायालय आस्थापनेत (किंवा अतिरिक्त सत्र न्यायालय आस्थापनांमध्ये) किमान एक कायमस्वरुपी वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) चार महिन्यांच्या कालावधीत स्थापन केली जाईल. उच्च न्यायालयांचे महाप्रबंधक या न्यायालयासमोर अनुपालन अहवाल दाखल करतील;

(viii) अनेक राज्यांमध्ये, उच्च न्यायालयांनी जिल्ह्यांमधील न्यायालयीन आस्थापनांच्या अगदी जवळ ए. डी. आर. (ADR)केंद्रे स्थापन केली आहेत. जिथे अशी ए. डी. आर. (ADR)केंद्रे अस्तित्वात असल्यास, असुरक्षित साक्षीदारांच्या अभिसाक्ष नोंदविण्यासाठी सुरक्षित, अनुकूल आणि अडथळामुक्त वातावरण सुनिश्चित करण्यासाठी ए.डी.आर. (ADR)

केंद्राच्या आवारात वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) उपलब्ध करून देण्याचे उच्च न्यायालयांना स्वातंत्र्य असेल.

(ix) राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण[8] तसेच राज्य विधी सेवा प्राधिकरण[9] यांचा विशेषतः संवेदना आणि प्रशिक्षण कार्यक्रम तयार करण्यात आणि त्यांची अंमलबजावणी करण्यात महत्त्वपूर्ण वाटा आणि भूमिका आहे. या न्यायालयाने नियुक्त केलेल्या समितीच्या अध्यक्षांना विनंती करण्यात आली आहे कि त्यांनी प्रशिक्षणासाठी योजना राबविण्यासाठी प्रभावी इंटरफेस उपलब्ध करून देण्यासाठी एन.ए.एल.एस.ए. (NALSA)आणि एस.एल.एस.ए.एस (SLSAs) (एन.ए.एल.एस.ए. (NALSA) च्या माननीय कार्यकारी अध्यक्षांनी जारी केलेल्या निर्देशांच्या अधीन राहून) सोबत काम करावे .

(x) उच्च न्यायालयांच्या माननीय मुख्य न्यायमूर्तींना सध्याच्या निर्देशांच्या पूर्ततेसाठी प्रशासकीय बाजूने किंवा न्यायिक बाजूने सर्व योग्य पावले उचलण्याचे आणि नियतकालिक आधारावर अनुपालनावर देखरेख ठेवण्याचे स्वातंत्र्य असेल;

(xi) दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तींना वि.डब्ल्यू.डी.सी(VWDC) समिती प्रशिक्षण केंद्राच्या कार्यालयासाठी कामाची जागा/खोली उपलब्ध करून देण्याची आणि आवश्यक कर्मचारीवर्ग, विशेषतः दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या प्रशिक्षण मॉड्यूल्सच्या विकासात आणि अंमलबजावणीत यापूर्वी मदत केलेले कर्मचारीवर्ग उपलब्ध करून देण्याची आणि अध्यक्षांशी सल्लामसलत करून कार्यक्रमाचा समन्वयक नियुक्त करण्याची विनंती केली. अध्यक्षांनी निश्चित केलेल्या वाजवी मोबदल्यावर समितीला योग्य सचिवीय आणि तार्किक सहाय्यक कर्मचारीवर्ग आणि उपकरणे उपलब्ध करून दिली जाऊ शकतात.त्या संदर्भातील खर्च अध्यक्षांना देय असलेल्या मानधनासह

---

8 "एन. ए. एल. एस. ए. (NALSA)"

9 "एस. एल. एस. ए. एस (SLSAs)"

महिला आणि बालविकास मंत्रालयाद्वारे दिल्लीच्या न्यायिक अकादमीच्या संचालकांना दिला जाईल. अध्यक्ष तिला नियुक्त केलेल्या कामासाठी वाजवी मानधन या आदेशाच्या अटींनुसार निश्चित करू शकतात. पुढील निर्देशांची आवश्यकता असल्यास, अध्यक्ष या न्यायालयासमोर त्यांची मागणी करू शकतात आणि त्या संदर्भात कोणतीही माहिती पुढील निर्देशांसाठी ठेवली जाईल; आणि

(xii) केंद्र सरकारचे महिला आणि बालविकास मंत्रालय या निर्देशांच्या अंमलबजावणीसाठी समन्वय साधण्यासाठी आणि या न्यायालयाने नियुक्त केलेल्या समितीच्या अध्यक्षा न्यायमूर्ती गीता मित्तल यांना सर्व प्रकारची तार्किक मदत पुरवण्यासाठी एक नोडल अधिकारी नियुक्त करतील. यामध्ये अध्यक्षांनी निश्चित केलेल्या अटींनुसार अध्यक्षांना मानधन देणे आणि प्रशिक्षण कार्यक्रमांसाठी क्षेत्रातील तज्ञांना गुंतवून ठेवण्यासह खर्चांची पूर्तता करणे समाविष्ट असेल. केंद्रीय महिला आणि बालविकास मंत्रालय आणि राज्यांमधील सर्व महिला आणि बालविकास मंत्रालये, अध्यक्षांशी समन्वय साधतील आणि तार्किक सहाय्य पुरवतील. उच्च न्यायालये, समितीच्या अध्यक्षांशी सल्लामसलत करून, सर्व भागधारकांचे योग्य प्रशिक्षण आणि विकास सुलभ करण्यासाठी या क्षेत्रातील तज्ञांची भरती करतील.

६. या न्यायालयाचे सरचिटणीस केंद्र सरकारच्या महिला आणि बालविकास मंत्रालयाच्या सचिवांना आणि सर्व राज्य सरकारांच्या महिला आणि बालविकास मंत्रालयाच्या सचिवांना या आदेशाची प्रत अनुपालनासाठी पाठवतील. या आदेशाची प्रत न्यायमूर्ती सु.श्री.गीता मित्तल यांना माहितीसाठी आणि उच्च न्यायालयांच्या अंमलबजावणीसाठी सर्व उच्च न्यायालयांच्या महाप्रबंधकांना ईमेलद्वारे पाठवली जाईल.

७. आम्ही न्यायमित्रच्या समर्पित प्रयत्नांसाठी कृतज्ञता व्यक्त करून समाप्त करतो .

८. त्यानुसार संकीर्ण अर्ज निकाली काढण्यात येते.

९. काही प्रलंबित अर्ज असल्यास, निकाली काढण्यात येईल .

जोडपत्र 'ए'

भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयात

फौजदारी अर्ज क्रमांक. ११०१/२०१९

मध्ये

किरकोळ अर्ज क्रमांक.१८५२/२०१९

स्मृती तुकाराम बडाडे ....याचिकाकर्ती

- विरुद्ध -

महाराष्ट्र राज्य आणि इतर ....उत्तरवादी

च्या प्रकरणात

अनुक्रमणिका

अनुक्रमांक	तपशील	पुष्ठ क्रमांक
१.	२५.१०.२०२१ रोजीच्या सुनावणीसाठी, असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापन करण्यासाठी माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या दिनांक ४. १०. २०१९ रोजीच्या आदेशाचे अनुपालन करून विविध उच्च न्यायालयांच्या अहवालांवर वरिष्ठ वकील विभा दत्ता मखिजा यांनी स्थिति अहवाल सादर केले.	१-१५

तारीख :- २५.१०.२०२१

स्मृती तुकाराम बडाडे - विरुद्ध - महाराष्ट्र राज्य आणि इतर

फौजदारी अर्ज क्रमांक. ११०१/२०१९ मध्ये किरकोळ अर्ज क्रमांक.१८५२/२०१९

<u>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र (व्ही. डब्ल्यू. डी. सी.) स्थापनेसाठी माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने पारित केलेल्या ०४.१०.२०१९ तारखेच्या आदेशाचे पालन करताना विविध उच्च न्यायालयांचे अहवाल.</u>

<u>ठळक वैशिष्ट्येः</u>

- **२५ पैकी २४ उच्च न्यायालयांनी असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्राच्या स्थापनेबाबत स्थिती अहवाल सादर केले आहेत. २५.१०.२००२१ च्या कार्यालयीन अहवालानुसार मणिपूर उच्च न्यायालयाचा अहवाल दाखल करण्यात आलेला नाही.**
- २५ पैकी १५ उच्च न्यायालयांमध्ये किमान १ कायमस्वरूपी असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन करण्यात आले आहे. उर्वरित ९ उच्च न्यायालयांमध्ये, किमान एकही कायमस्वरूपी असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन करण्यात आलेले नाही.
- दिल्लीने आपल्या सर्व कार्यरत जिल्हा न्यायालयांमध्ये किमान १ कायमस्वरूपी असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन केले आहे. दिल्ली उच्च न्यायालयाने फौजदारी प्रकरणांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांच्या पुराव्यांचे अभिलेखन करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वेही तयार केली आहेत. इतर उच्च न्यायालयांनीही हे स्वीकारले आहे.
- महाराष्ट्राच्या जिल्हा आणि अधीनस्थ न्यायालयांमध्ये सर्वाधिक कायमस्वरूपी असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे आहेत.

<table>
<tr>
<th>अनु क्र./ श्रेणी</th>
<th>संबंधित उच्च न्यायालय</th>
<th>स्थिती अहवालाची तारीख</th>
<th>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांची संख्या- कायमस्वरूपी</th>
<th>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांची संख्या- तात्पुरती/अपुरी पायाभूत सुविधा</th>
<th>मार्गदर्शक तत्त्वे</th>
<th>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय स्थापनेसंबंधीच्या अनुपालना बाबतची स्थिती</th>
<th>आर्थिक स्थिती/निधीची मागणी</th>
</tr>
<tr>
<td>१</td>
<td>मुंबई उच्च न्यायालय
[पृ. क्र.५-१०ए
[जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = ३३]</td>
<td>०६.०९.२०१९</td>
<td>११६
[अधीनस्थ न्यायालये धरून]</td>
<td>निरंक</td>
<td>सी. आर. एल. अपील क्र.११०१/२०१९ मधील निर्देशांनुसार मुंबई उच्च न्यायालयाने महा प्रबंधक यांना वि. डब्लू. डी. सी. एस. (VWDCS) स्थापने संबंधी नोटीस बजावली</td>
<td><u>राज्यात ११६ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयांच्या स्थापने संबंधीचे पूर्ण करण्यात आलेले काम .</u>
अभिसाक्ष न्यायालयांच्या स्थापने संबंधीची ०१.०८.२०१९ रोजीची स्थिती
<table>
<tr><th>अनु क्र.</th><th>तपशील</th><th>एकूण</th><th>एकूण बेरीज</th></tr>
<tr><td>१</td><td>पूर्ण केलेले काम</td><td>११५+१</td><td>११६</td></tr>
<tr><td>२</td><td>काम प्रगतीपथावर</td><td>७२</td><td>७२</td></tr>
<tr><td>३</td><td>निविदा टप्पा</td><td>९</td><td>९</td></tr>
<tr><td>४</td><td>अंदाजित टप्पा</td><td>६</td><td>६</td></tr>
<tr><td></td><td>एकूण</td><td>२०३</td><td>२०३</td></tr>
</table></td>
<td>विविध जिल्ह्यांनी त्यांच्या निधीसंदर्भातील मागण्या महाराष्ट्र सरकारकडे पाठवल्या आहेत. काही जिल्ह्यांना निधी मिळाला आहे आणि इतरांसाठी प्रलंबित आहे.</td>
</tr>
</table>

- **ठाणे मुख्यालयात असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाच्या तरतुदीसह नवीन न्यायालयीन इमारतीच्या बांधकामासाठीचा प्रस्ताव प्रलंबित आहे.**

<u>एकूण २२७ पैकी ८२ कार्यात्मक असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे</u>

	असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र					
	कार्यात्मक		काम प्रगतीपथावर			
	पूर्ण सुविधेसह	आंशिक सुविधेसह	पूर्ण सुविधेसह	आंशिक सुविधेसह	कार्यात्मक	काम प्रगतीपथावर
२२७	३३	४९	३२	३१	४९	२३

२.	**राजस्थान उच्च न्यायालय [पृ. क्रमांक ४३-५२ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ३६]**	०९.०१.२०२०	**२४**	**१०**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**एकूण जिल्हे ३५ =** **कायमस्वरुपी स्थापित केंद्रे = २४ जिल्हे** **तात्पुरती स्थापित केंद्रे = १० जिल्हे** ● **२४ जिल्ह्यांमधील न्यायालयांच्या आवारात उभारलेली असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये/केंद्रे -** अजमेर, बालोत्रा, बारण, भिलवाडा, बिकानेर, बुंदी, चित्तोडगड, दौसा, धौलपूर, गंगानगर, हनुमानगड, झुंझुनू, जयपूर जिल्हा, जयपूर महानगर, जोधपूर जिल्हा, जोधपूर महानगर, करौली, मेर्टा, पाली, सवाई माधोपूर, सीकर, सिरोही, टोंक आणि उदयपूर ● **१० जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयांसाठी तात्पुरती व्यवस्था करण्यात आली आहे** - अलवर, बांसवाडा, भरतपूर, चुरू, जैसलमेर, जालौर, झालवाड, कोटा, प्रतापगड आणि राजसमंद **कोणतेही केंद्र स्थापन नाही**-डुंगरपूर	काही जिल्ह्यांनी कायमस्वरूपी केंद्रे तयार करण्यासाठी निधी मागितला आहे,जे सध्या तात्पुरते आहेत. निधी पुरवठ्याबाबत कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.
३	**गुजरात उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड ९ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ३४]	०५.०२.२०२०	**२४**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**२४ कार्यात्मक असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र** ● **३३ न्यायिक जिल्ह्यांमध्ये, असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांचे नियोजन करण्यात आले आहे.** ● फेब्रुवारी २०२० च्या अखेरपर्यंत **७ जिल्हा अभिसाक्ष केंद्रे उद्घाटन करण्यासाठी तयार**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

<table>
<tr>
<td></td>
<td></td>
<td></td>
<td></td>
<td></td>
<td></td>
<td><u>आहेत.</u>
२ जिल्हे महिसागर आणि नर्मदा,_जिल्हा आणि सत्र न्यायालयासाठी नवीन इमारत निर्माणाधीन आहे आणि नव्याने बांधण्यात आलेल्या न्यायालयीन इमारतींमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांचे बांधकाम सुरू आहे.</td>
<td></td>
</tr>
<tr>
<td>४</td>
<td>दिल्ली उच्च न्यायालय
[स्वतंत्र खंड 2 जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ६]</td>
<td>२०.०१.२०२०</td>
<td>१०</td>
<td>निरंक</td>
<td>दिल्लीच्या उच्च न्यायालयाने त्यांच्या स्वतःच्या मार्गदर्शक सूचना तयार केल्या आहेत. फौजदारी विषयक बाबींमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांच्या पुराव्यांच्या अभिलेखना करता मार्गदर्शक तत्त्वे.</td>
<td><u>६ न्यायालयीन परिसरात असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित -- एकूण १० साक्षीदार अभिसाक्ष न्याय कक्ष</u>
राऊज एव्हेन्यू जिल्हा न्यायालय-असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन केलेले नाही कारण सध्या केवळ सी. बी. आय. आणि कामगार न्यायालये कार्यरत आहेत.
<table>
<tr><th>अनु क्र.</th><th>न्यायालयीन परिसर</th><th>जिल्हा</th><th>स्थापित असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयीन कक्षांची संख्या</th><th>स्थापित केल्या जाणाऱ्या साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयीन कक्षांची संख्या</th></tr>
<tr><td>१</td><td>तीस हजारी</td><td>मध्य</td><td>१</td><td>३</td></tr>
</table></td>
<td>कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.</td>
</tr>
</table>

								पश्चिम	0		
						२	करकरडूम	पूर्व	२	६	
								उत्तर-पूर्व	0		
								शहदरा	0		
						३	द्वारका	दक्षिण-पश्चिम	२	निरंक	
						४	रोहिणी	उत्तर-पश्चिम	२	निरंक	
								उत्तर	0		
						५	पटियाला हाउस	नवी दिल्ली	१	निरंक	
						६	साकेत	दक्षिण-पूर्व	२	निरंक	
								दक्षिण	0		
						७	राऊज एव्हेन्यू (अद्याप जिल्हा न्यायालय नाही)	नवी दिल्ली	उपलब्द नाही	उपलब्द नाही	
५	**ओरिसा उच्च**	२१.०१.२०२०	**९**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**९ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष संकुल उभारली आहेत**					कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

	न्यायालय [पृ. क्रमांक ५३ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ३०]					**९ जिल्हे जेथे आधीच असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष संकुल उभारली आहेत- उदा.- बौध, कटक, ढेंकनाल, गंजम, जाजपूर, खुर्दा, फुलबनी, संबलपूर आणि सोनेपूर.** **७ जिल्ह्यांमध्ये** अशी संकुले उभारण्यासाठी जागा उपलब्ध नाही-उदा. **भद्रक, देवगड, जगतसिंगपूर, झारसुगुडा, क्योंझर, नुआपाडा, रायगडा.** इतर जिल्ह्यांच्या जिल्हाधिकारी आणि कार्यकारी अभियंत्यांना त्यांच्या जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष संकुल बांधण्यासाठी आवश्यक ती पावले उचलण्याची विनंती करण्यात आली आहे.	
६	**मद्रास उच्च न्यायालय** [पृ. क्रमांक ३७-४२ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ३२]	०२.०१.२०२०	**६**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>६ बाल स्नेही अभिसाक्ष न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली</u>** **चेन्नई येथील सिटी सिव्हिल कोर्ट कॉम्प्लेक्स** येथे बाल स्नेही अभिसाक्ष न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली ५ जिल्ह्यांतील महिला न्यायालयांमध्ये **बालस्नेही वातावरण निर्माण करण्याचे काम पूर्ण झाले आहे** उदा. कोयंबटूर, सालेम, मदुराई, त्रिची, तिरुनेलवेली. - तिरुवन्नमलाई येथील संयुक्त न्यायालयीन इमारतीच्या परिसरात **असुरक्षित साक्षीदार**	सरकारने फक्त काही जिल्ह्यांसाठीच रक्कम मंजूर केली आहे तर इतर अजूनही निधीच्या प्रतीक्षेत आहेत

						आणि बाल साक्षीदार तपासणी केंद्रे स्थापन करण्यासाठी निधी मंजूर करण्यात आला आहे ● सालेम, करूर, तिरुवल्लूर, त्रिची आणि कृष्णगिरी येथील संयुक्त न्यायालयीन इमारतीच्या परिसरात असुरक्षित आणि बाल साक्षीदार तपासणी केंद्रांच्या बांधकामासाठी **निधी मंजूर करण्याचा प्रस्ताव प्रलंबित** ● वेल्लोर, थेनी आणि पेरंबलूर येथील संयुक्त न्यायालयीन इमारतीच्या परिसरात **केंद्रांचे बांधकामा बाबत प्रस्ताव उच्च न्यायालयाच्या विचारार्थ प्रलंबित आहे.** **१५ व्या वित्त आयोगाच्या समितीने राज्यातील ६१ ठिकाणी ७० असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्षी न्यायालयांच्या स्थापनेसाठी मंजुरी दिली -** सर्व प्रमुख जिल्हा न्यायाधीश आणि जिल्हा न्यायाधीशांना केंद्रे स्थापन करण्याचे निर्देश दिले	
७	**पंजाब आणि हरियाणा उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड ६ [पंजाबमधील जिल्हा	२१.१२.२०१९	**१** ——— **५**	**निरंक** ——— **निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**चंदीगड- १ असुरक्षित साक्षीदार केंद्र स्थापित** ● ज्युडिशिअल कोर्ट कॉम्प्लेक्स, चंदीगड येथे असुरक्षित साक्षीदार केंद्र स्थापित. ———————————————— **<u>पंजाब - २० पैकी ५ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार केंद्रांची स्थापना करण्यात आली</u>**	राज्याने काही जिल्ह्यांसाठी निधीचे वाटप केले आहे. काही जिल्ह्यांसाठी अंदाजित खर्च प्रलंबित. इतर जिल्ह्यांसाठी, आर्थिक मंजुरी

	न्यायालयांच ी संख्या = २२] [हरियाणा **मधील जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = २१]**		--------- २	______ **निरंक**		● पटियाला, भटिंडा, फतेहगड साहिब, कपूरथला आणि एस. ए. एस. नगर या ५ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार केंद्रांची स्थापना करण्यात आली ● संगरूर येथे असुरक्षित साक्षीदार केंद्र उभारण्यासाठी पंजाबच्या इमारत समितीने **अंदाजित खर्चाला मंजुरी दिली आहे.** ● फिरोजपूर, गुरुदासपूर, बर्नाला, मानसा आणि श्री मुक्तसर साहिब या ५ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार केंद्रांच्या स्थापनेसाठी बांधकाम समिती, पंजाबद्वारे **अंदाजित खर्च विचाराधीन आहे.** ● मोगा, फाझिल्का, तरण तारण, पठाणकोट या ४ जिल्ह्यांसाठी **खर्चाचा अंदाज तयार केला जात आहे.** ● होशियारपूर, जालंधर, रोपर, एस. बी. एस. नगर आणि खन्ना या ५ जिल्ह्यांमध्ये निर्माणाधीन/प्रस्तावित ज्युडिशिअल कोर्ट कॉम्प्लेक्स मध्ये **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापन करण्यासाठी तरतूद करण्यात येणार आहे** **हरियाणा- २ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांची स्थापना करण्यात आली आहे** ● कुरुक्षेत्र आणि सिरसा येथे **केंद्रे स्थापित.**	अद्याप देण्यात आलेली नाही.

						● इमारत समिती, हरियाणा यांनी भिवानी, फरिदाबाद आणि रोहतक येथील **आर्किटेक्चरल ड्रॉईंग मंजूर केले** ● इमारत समिती, हरियाणासमोर नारनौल, येथील **आर्किटेक्चरल ड्रॉईंग प्रलंबित** ● पलवल येथील **आर्किटेक्चरल ड्रॉईंग न्यायालयात विचाराधीन.** ● इमारत समिती, हरियाणा यांनी कैथल येथील **लेआऊट प्लॅनला मंजुरी दिली** ● **इमारत समिती, हरियाणा** यांचा समोर यमुना नगर आणि झांजर जिल्ह्यातील ज्युडिशिअल कोर्ट कॉम्प्लेक्स, जगाधरी येथील असुरक्षित साक्षीदार केंद्रांच्या स्थापनेसाठी **अंदाजित खर्च मंजुरी साठी प्रलंबित** ● पानिपत येथील ज्युडिशिअल कोर्ट कॉम्प्लेक्स मधील असुरक्षित साक्षीदार केंद्रातील ऑडिओ-व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग प्रणालीसाठीच्या **अंदजीत खर्चाला** इमारत समिती, **हरियाणा ने मान्यता दिली आहे आणि सदर प्रस्ताव प्रशासकीय मंजुरीसाठी आणि निधी वाटपासाठी हरियाणा सरकार यांचा कडे प्रलंबित.** **हरियाणातील इतर जिल्ह्यांसाठी,** न्यायालयीन **इमारत समितीसमोर बाब विचाराधीन**	

						विचाराधीन आहे.	
८	कर्नाटक उच्च न्यायालय [स्वतंत्र खंड ४ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या= ३०]	२०.१२.२०१९	**४**	**१**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>३० पैकी ४ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयांची उपलब्धता</u>** ● **बंगळुरू शहर, बंगळुरू ग्रामीण आणि बेल्लारी जिल्हा, रायचूर या ३ जिल्ह्यांमध्ये (३० जिल्ह्यांपैकी)** असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्षी न्यायालयीन कक्ष **उपलब्ध आहेत.** ● **<u>जिल्हा हसन-</u> पॉक्सो कायद्याच्या अंतर्गत येणारी प्रकरणे चालवण्यासाठी संकल्पित असलेला न्यायालयीन कक्षाचा(**मुलांसाठी अनुकूल वातावरण, एका बाजूने दिसणारी काच असलेली न्यायालयीन सभागृहातील विभाजन खोली, शौचालयासह संलग्न प्रतीक्षा कक्ष) **वापर असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय म्हणून केल्या जाऊ शकतो.** ● **<u>जिल्हा कोडागु-मदिकेरी -</u> १ नव्याने बांधण्यात आलेल्या जिल्हा न्यायालयाच्या इमारतीतील न्यायालयीन कक्षाचा** (डिसेंबर २०१९ पर्यंत पूर्ण होणे अपेक्षित) **वापर असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय म्हणून केल्या जाऊ शकतो** ● **<u>जिल्हा शिवमोगा -</u> बालस्नेही तसेच असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय म्हणून वापरण्यासाठी पॉक्सो कायद्याच्या प्रकरणांच्या**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

						सुनावणीसाठी संकल्पित केलेल्या न्यायालयीन कक्षात बदल करण्याचा प्रस्ताव आहे. ● **जिल्हा चामराजनगर - ए. डी. आर. कक्षाला असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयात बदलण्यासाठी पीडब्ल्यूडी,** चामराजनगर **यांनी खर्चाचा अंदाज तयार करून सादर** केला आहे. ● **राहिलेले २२ जिल्हे - असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये स्थापन करण्यासाठी योग्य जागा/निवासासाठी** राज्य सरकारशी सल्लामसलत करून **तरतुदी करण्यात आल्या आहेत.**	
९	**मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड ५ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = ५०]	१६.०१.२०२०	४	**निरंक**	मध्य प्रदेशने एप्रिल २०१७ मध्ये मध्य प्रदेश राज्याच्या विविध जिल्ह्यांमध्ये आणि ग्रामीण भागात बालस्नेही न्यायालये/असुरक्षित साक्षीदार संकुल बांधकामाबाबत	**असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन केलेले केंद्रे = ४ जिल्हे** ● जबलपूर, कटनी, भोपाळ आणि उज्जैन **या ४ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापन करण्यात आली आहेत** ● विदिशा, रेवा, देवास, इंदूर, शाजापूर, होशंगाबाद, मंडला आणि उमरिया **या ८ जिल्ह्यांमध्ये १५ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांचे बांधकाम प्रगतीपथावर** ● ६ जिल्ह्यांतील ११ **केंद्रांसाठी निविदा प्रक्रिया पूर्ण होणे प्रलंबित**	राज्याने काही जिल्ह्यांसाठी निधीचे वाटप केले आहे. काही जिल्ह्यांमध्ये निविदा प्रक्रिया प्रलंबित आहे, इतर जिल्ह्यांमध्ये आर्थिक मंजुरी अद्याप झालेली नाही.

					स्वतःच्या मार्गदर्शक सूचना, नियम तयार केले आहेत.	● १२ जिल्ह्यांमधील १९ केंद्रांसाठी - **प्रस्ताव प्रशासकीय आणि आर्थिक मंजुरीसाठी प्रलंबित, तपशीलवार प्रकल्प अहवाल (डी. पी. आर.)/योजना**-इतर जिल्ह्यांकरीता **प्रलंबित**	
१०	**झारखंड उच्च न्यायालय [पृ. क्रमांक १६-२२ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = २४]**	११.१२.२०१९	**३**	**४**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>एकूण = २४ जिल्हे</u>** **<u>न्यायालये कायमस्वरूपी स्थापन = 3 तात्पुरती व्यवस्था करण्यात आली = ४</u>** ● **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्षी न्यायालय उभारण्यात आले** -खूंटी (संपूर्ण तरतुदी अद्याप केल्या गेल्या नाहीत); पाकुड; रामगढ ● देवघर, दुमका (तात्पुरते पॉक्सो न्यायालय वापरले जात आहे),लातेहार (जिल्हा व अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश आणि जिल्हा व अतिरिक्त सत्र न्यायाधीश -I , लातेहार यांच्या न्यायालयात तात्पुरती व्यवस्था करण्यात आली आहे) येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयांसाठी **<u>तात्पुरती व्यवस्था करण्यात आली आहे</u>** ● **<u>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये म्हणून पॉक्सो न्यायालये स्थापन करण्यात आली आहे-</u>** गढवा ● **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये स्थापन करण्यासाठी कोणतीही तरतूद नाही-**	काही जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापन करण्यासाठी अंदाजित खर्च पाठवण्यात आला आहे. निधी अजूनही प्रलंबित आहे

						धनबाद; गिरिध (पॉक्सो न्यायालय स्थापन); गोड्डा; हजारीबाग (तात्पुरते पडदे वापरात आहे); लोहरदगा (तात्पुरते पडदे वापरात आहे); जामतारा (सध्या व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग खोली वापरात आहे); डाल्टनगंज येथील पलामू (तात्पुरते व्हिडिओ कॉन्फरन्सिंग हॉल वापरात आहे); सरायकेला खरसावन; सिमडेगा ● बोकारो (२ न्यायालये) आणि उपविभागीय दिवाणी न्यायालये, बेरमो, तेनुघाट येथील दिवाणी न्यायालय (२ न्यायालये);चतरा; कोडरमा; साहिबगंज (तात्पुरते पॉक्सो न्यायालयाचा वापर), येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये स्थापन करण्यासाठी **अंदाजित खर्च पाठवण्यात आला -मंजुरी प्रलंबित** ● असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयांसाठी_असलेला **नकाशा नियोजन प्रलंबित-**पूर्व सिंगभूम, जमशेदपूर ● असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयासाठी **नकाशा मंजूर** -गुमिया ● नवीन दिवाणी न्यायालय रांची येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाचे **बांधकाम प्रगती पथावर-**लवकरच पूर्ण होण्याची शक्यता (तात्पुरता पडायचा वापर)	

						● नवीन न्यायालय संकुलाच्या बांधकामासाठी **लेआऊट प्लॅन सादर** -पश्चिम सिंगभूम, चाईबासा	
११	**उत्तराखंड उच्च न्यायालय** [पृ. क्रमांक २७-२८ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = १३]	१३.१२.२०१९	**२**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>१३ पैकी २ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय स्थापन</u>** ● उत्तराखंड राज्यामध्ये **<u>१३ पैकी २ जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालय स्थापन</u>** चमोली आणि चंपावत, उर्वरित ११ जिल्ह्यांमध्ये अद्याप स्थापन झालेले नाही - अल्मोरा, बागेश्वर, डेहराडून, हरिद्वार, नैनीताल, पौरी, पिथौरागड, रुद्रप्रयाग, टिहरी गढवाल, उधम सिंग नगर आणि उत्तरकाशी	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.
१२	**त्रिपुरा उच्च न्यायालय** [पृ. क्रमांक ३६ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ८]	०९.१२.२०१९	**२**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>२ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित</u>** ● **उदयपूर, गोमती न्यायिक जिल्ह्यामध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित** ● आगरतळा, पश्चिम त्रिपुरा येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे उभारण्यासाठी **निधी जारी करण्याबाबत राज्य सरकारकडे मागणी करण्यात आली.** असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे इतर जिल्ह्यांमध्ये ही क्रमाक्रमाने स्थापित करणे आहे.	राज्य सरकारने केवळ दोन जिल्ह्यांसाठी निधी जारी केला आहे आणि इतर जिल्ह्यांकरिता निधी जारी करण्याची मागणी करण्यात आली.
१३	**मेघालय उच्च न्यायालय**	२५.१०.२०१९	**२**	**निरंक**	फौजदारी प्रकरणातील बाबींमध्ये	**<u>२ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित करण्यात आली</u>**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

	[पृ. क्र. ३०-३५[जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = ११]				असुरक्षित साक्षीदारांच्या पुराव्यांचे अभिलेखन करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे तयार केली गेली आहेत परंतु उच्च न्यायालयाने अद्याप मार्गदर्शक तत्त्वांना सूचित केलेले नाही.	● **शिलाँग आणि तुरा जिल्हा न्यायालयामध्ये [२ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित करण्यात आली** [मेघालय सरकार, कायदा विभाग. अधिसूचना क्र. एल. आर. (बी) ४३/२०१७ / पी टी .आई/१०६४ दिनांक १९.०१.२०१८] मेघालय उच्च न्यायालयाच्या महा प्रबंधक यांनी मेघालय सरकारच्या कायदा विभागाच्या आयुक्त आणि सचिवांना राज्यातील इतर जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार केंद्रे स्थापन करण्यासाठी पत्र लिहिले आहे. [पत्र क्र.एच. सी. एम. II/२१४/२०१७/ इस्ट./३१ दिनांक २२.१०.२०१९]	
१४	**जम्मू आणि काश्मीर उच्च न्यायालय** [पृ. क्र. १२-१५ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = २०]	२५.१०.२०१९	**१**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>१ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाची स्थापना</u>** ● **१ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाची स्थापना- जिल्हा न्यायालय, श्रीनगर** **इतर जिल्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालये स्थापन करण्यासाठी पावले उचलली**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.
१५	**पटणा उच्च न्यायालय** [पृ. क्र. १-	१०.१२.२०१९	**१**	**निरंक**	उच्च न्यायालयाचे पत्र क्र.	**<u>१ असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालया ची स्थापना</u>-** ● **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाची**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

	४ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ३७]				८७५१/सर्वोच्च न्यायालय विभाग दिनांक १५.१२.२०१७ आणि उच्च न्यायालय चे पत्र क्र. NO.११६६९/सर्वोच्च न्यायालय विभाग दिनांक ०२.१२.२०१९	**स्थापना-दिवाणी न्यायालय, पटणा** **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष न्यायालयाचा स्थापत्य नकाशा बांधकामासाठी प्रलंबित-दिवाणी न्यायालय, भागलपूर**	
१६	**हिमाचल प्रदेश उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड ३ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ११]	४.१.२०२०	**निरंक**	**३**	हिमाचल प्रदेशने दिल्लीच्या उच्च न्यायालयाने मांडलेल्या मार्गदर्शक तत्त्वांचा स्वीकार केला.	**असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्राची स्थापना-निरंक** • **कोणतेही असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन केले गेले नाही-** चंबा (सध्या बालस्नेही वातावरणात इन कॅमेरा तपासले जात आहे); सोलन (पॉक्सो न्यायालयात बालस्नेही वातावरणाच्या बांधकामासाठी लेआऊट प्लॅन मंजूर); कुल्लू (असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र किंवा बालस्नेही न्यायालयांसाठी तरतूद नाही); बिलासपूर जिल्ह्यातील बिलासपूर आणि घुमरविन; शिमला (बालस्नेही न्यायालये कार्यरत आहेत); मंडी (असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापन करण्याबाबत जिल्हा प्रशासनाशी चर्चा केली जात आहे); हमीरपूर (असुरक्षित	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

						साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र किंवा बालस्नेही न्यायालयांसाठी कोणतीही तरतूद नाही); रामपूर बुशहर येथे किन्नौर,(बालस्नेही न्यायालयासाठी तात्पुरती तरतूद करण्यात आली) **तात्पुरते असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र स्थापित** - धरमशाला येथे कांगडा; नाहन येथे सिरमौर (पॉक्सो कायद्याच्या अंतर्गत प्रकरणांची सुनावणी करण्यासाठी बालस्नेही न्यायालयांची कोणतीही तरतूद नाही-सध्या अल्पवयीन मुलांची प्रकरणे मुख्य दंडाधिकारी, बाल न्याय मंडळ/न्याय दंडाधिकारी, प्रथम श्रेणी यांच्या कक्षात घेतली जातात); उना (बालस्नेही न्यायालयांसाठी स्वतंत्र तरतूद नाही-सध्या अल्पवयीन मुलांची प्रकरणे मुख्य दंडाधिकारी, बाल न्याय मंडळ/ अतिरिक्त मुख्य न्यायदंडाधिकारी हे निरीक्षण गृह,उना येथे घेतात.	
१७	**छत्तीसगड उच्च न्यायालय** [पृ. क्रमांक ११ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = २५]	१७.१२.२०१९	**निरंक**	**३**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**३ तात्पुरती असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित** **३ तात्पुरती असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित-** बिलासपूर, रायपूर, दंतेवाडा जिल्ह्यात (पडद्यासह विटनेस बॉक्स, पिण्याचे पाणी, शौचालय, बैठकीसाठी सोफा/खुर्च्या, महिला सेवक या सुविधा असलेली स्वतंत्र प्रतीक्षालय) **३ विशेष केंद्रे स्थापित**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

						● **३ विशेष केंद्रांनी बिलासपूर, रायपूर आणि दंतेवाडा जिल्ह्यांमध्ये स्थापित** ● या विशेष केंद्रांवर पायाभूत सुविधा उपलब्ध -पडद्यांनी झाकलेला विटनेस बॉक्स. - अभिसाक्ष देताना असुरक्षित साक्षीदारांसाठी अनुकूल वातावरण. गुन्हेगारी प्रकरणांमध्ये तसेच पॉक्सो आणि महिला प्रकरणांशी संबंधित गुन्ह्यांमध्ये असुरक्षित साक्षीदारांसाठी अभिसाक्ष देताना कुटुंबातील सदस्यांची आणि महिला सेवकांची उपस्थिती.	
१८	**गुवाहाटी उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड पृ. क्रमांक १, १ अ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या आसाम = २७	७.०२.२०२०	**निरंक** ________	**निरंक** ________	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**आसाम:- असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्राची स्थापना- निरंक** ● **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांचे बांधकाम प्रगती पथावर-** उदलगुरी आणि गोलपारा (८० टक्के पूर्ण); चिरांग जिल्ह्यातील बिजनी (५० टक्के पूर्ण) ● **असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांचे बांधकामाचे नुकतेच वाटप करण्यात आले** - टिनीसुकिया (७० टक्के पूर्ण); मंगलदोई (३० टक्के पूर्ण)	सर्व जिल्ह्यांनी आर्थिक सहाय्य ई. साठी मागणी केली आहे. प्रत्येक जिल्ह्यासाठी रुपये ५० लाख. आवश्यक आहेत. ________ कोणतीही माहिती

	नागालॅंड = ११ मिझोरम =८ अरुणाचल प्रदेश = १६		**निरंक** **निरंक** **निरंक**	**निरंक** **५** **निरंक**		**नागालॅंडः असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले = निरंक कोणतेही असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले गेले नाही** **मिझोरमः-असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले = निरंक** ● **कोणतेही असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले गेले नाही** ● ५ जिल्हा न्यायालयांमध्ये तात्पुरती व्यवस्था करण्यात आली **अरुणाचल प्रदेशः:- असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले = निरंक** **कोणतेही असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले गेले नाही**	उपलब्ध नाही. कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही. अरुणाचल प्रदेशात व्ही. डब्ल्यू. डी. सी. साठी कोणताही निधी मिळाले नाही.
१९	**सिक्कीम उच्च**	१९.१२.२०१९	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले = निरंक**	निधी मंजूर झाला आहे आणि कार्य

	न्यायालय [पृ. क्र.२५-२६[जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = ४]					**जिल्हा आणि सत्र न्यायालय संकुल, सिचे, गंगटोक, पूर्व सिक्कीम येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रची स्थापना** - बांधकाम सप्टेंबर २०१८ मध्ये सुरू झाले आणि ९० टक्के पूर्ण झाले **नामची येथे बाल न्याय मंडळाचे बांधकाम** - ज्यामध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र आणि प्रतीक्षा कक्ष समाविष्ट असेल- बांधकाम सप्टेंबर २०१८ मध्ये सुरू झाले आणि १६ टक्के पूर्ण झाले **नामची येथील जिल्हा आणि सत्र न्यायालयाचे नूतनीकरण** ज्यामध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र आणि प्रतीक्षा कक्ष समाविष्ट- बांधकाम ऑक्टोबर २०१८ मध्ये सुरू झाले आणि सप्टेंबर२०२० मध्ये पूर्ण होणार आहे. **ग्यालशिंग येथील अतिरिक्त न्यायालयीन इमारतीच्या बांधकामामध्ये सुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र, साक्षीदार कक्ष आणि प्रतीक्षा कक्ष यांचा समावेश असेल** - खोली आणि प्रतीक्षा कक्ष-बांधकाम ऑगस्ट २०१९ मध्ये सुरू झाले आणि ऑगस्ट २०२० मध्ये पूर्ण होणे अपेक्षित आहे ३५ % काम पूर्ण झाले	प्रगती पथावर आहे . तरीही, काम पूर्ण करण्यासाठी अजून काही शिल्लक निधीची आवश्यकता आहे.
२०	**कलकत्ता उच्च**	०६.१२.२०१९	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले</u> = <u>निरंक</u>** राज्य सरकारने काकद्वीप, बारुईपूर, दक्षिण २४	काही न्यायालयांसाठी

	न्यायालय [पृ. क्रमांक २९ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = २२]					परगणा जिल्ह्यातील डायमंड हार्बर कोर्ट कॉम्प्लेक्स येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधण्याचा निर्णय घेतला, ● बारुईपूर आणि काकद्वीप न्यायालयांसाठी **राज्य सरकारने प्रशासकीय मंजुरी दिली आणि निधी मंजूर केला** ● डायमंड हार्बर कोर्ट येथे असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रच्या स्थापनेसाठी खर्चाचा अंदाज जारी करण्यासाठी दक्षिण **२४ परगणा येथील जिल्हा न्यायाधीशांना स्मरण पात्र पाठवण्यात आले**	निधी मंजूर आला आहे.
२१	**केरळ उच्च न्यायालय** [पृ. क्रमांक २३-२४ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = १४]	२०.११.२०१९	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	<u>**असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र बांधले = निरंक**</u> ● 'राज्यात न्यायालये, न्यायाधिकरणे स्थापन करण्यासाठी आणि न्यायालयीन इमारतींचे बांधकाम करण्यासाठी गठीत असलेल्या समितीकडे' अधीनस्थ न्यायालयांमधील असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांसाठीच्या एकसमान योजनेला मंजुरी प्रलंबित आहे ● बालस्नेही वैशिष्ट्यांचा समावेश करण्यासाठी	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.

						एर्नाकुलम येथील पॉक्सो न्यायालयात नूतनीकरणाचे काम सुरू झाले ● बालस्नेही वैशिष्ट्यांचा समावेश करण्यासाठी तिरुवनंतपुरम आणि कोझिकोड येथील पॉक्सो न्यायालयात सुधारणा करण्याचा प्रस्ताव उच्च न्यायालयात प्रलंबित आहे	
२२	**आंध्र प्रदेश उच्च न्यायालय** [पृ. क्र.५४ [जिल्हा न्यायालयांच ी संख्या = १३]	१७.०२.२०२०	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>आंध्र प्रदेश राज्यातील दुय्यम न्यायालयांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित नाही</u>**	कोणतीही माहिती उपलब्ध नाही.
२३	**तेलंगणा उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड पृ. क्रमांक ८ [जिल्हा न्यायालयांच	२४.०२.२०२०	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**<u>तेलंगणा राज्यातील दुय्यम न्यायालयांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित नाही</u>** ● त्यांनी दुय्यम न्यायालयांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्र उभारण्यासाठी लागणार अंदाजित खर्च दिला आहे.	अंदाजित खर्च जिल्हा न्यायालयांद्वारे सादर केला गेला आहेत.

	ी संख्या = १०]						
२४	**अलाहाबाद उच्च न्यायालय** [स्वतंत्र खंड ७ [जिल्हा न्यायालयांची संख्या = ७५]	२०.१२.२०१९	**निरंक**	**निरंक**	मार्गदर्शक तत्त्वे उपलब्ध नाहीत.	**दुय्यम न्यायालयांमध्ये असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रे स्थापित नाही** ● **अलाहाबाद आणि लखनौ** येथे बाल साक्षीदार स्नेही न्यायालय तथा असुरक्षित साक्षीदार अभिसाक्ष केंद्रांसाठी **दोन न्यायाधीशांची निवड करण्यात आली आहे.** ● या केंद्रांच्या स्थापनेसाठी दिल्ली उच्च न्यायालयाने तयार केलेले ड्रॉईंग आणि डिझाईन वापरण्यात येईल.	राज्य सरकारने लखनौसाठी निधी उपलब्ध केला आहे, परंतु अलाहाबादसाठी निधी प्रलंबित आहे

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा / तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरीता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबाजवणीकरीता वैध मानला जाईल."